

שיעור הלכה מאת הג"ר שמואל פעלדער שליט"א

בענין הלכות צירוף מנין

עם פסקי דינים

(השיעור הראשונה נדפס באותיות אפורות, והשיעור השניה והוספות חדשות נדפס באותיות שחורות)

תוכן הענינים

- א. צירוף עשרה ע"י שרואים זה את זה ב
- ב. עצות לתפלות בשבת ד
- ג. צירוף לעשרה כשיש הפסק רחוב ה
- ד. הפסק רחוב מבוי סתום (dead end / cul de sac) ו
- ה. צירוף כשאין כל העשרה רואים זה את זה ז
- ו. כשאין רואים זה את זה בפועל רק שאפשר שיראו זא"ז ח
- ז. אם צריך שכל חבורה רואה חבורה האחרת י
- ח. צירוף כשיש הפסק אשפה ביניהם י
- ט. אם יכול הש"ץ להשתמש במיקרופון יא
- י. אמירת מעין שבע בליל שבת יא
- יא. סידור העליות לקריאת התורה יב
- יב. מי ששומע ציבור המתפללים ואינו מצורף עמהם יג
- יג. ישיבה בתחנון כשאין נופלים על פניהם יד
- יד. מעלת עשרה ראשונים כשמתפללים בצירוף רואים זא"ז יד
- טו. סיכום הדינים טו

א. צירוף עשרה ע"י שרואים זה את זה

בעו"ה הבתי כנסיות ובתי מדרשים סגורים וכל אחד סגור בביתו. לאחרונה התירו להתפלל ביחד כפי החוק באופן שכל אחד עומד על המרפסת שלו בלי להתערב יחד, ואופן הצירוף לעשרה אף שכל אחד עומד ברשות בפנ"ע הוא ע"י שרואים זה את זה. אמנם דין זה הוא חידוש, שהרי מנין צריך עשרה בני אדם [כמבואר בשו"ע (סי' נה סעי' א)], דכל בי עשרה שכינתא שריא תמן, שהשכינה שורה במקום שיש עשרה, והיאך מהני מה שיש עשרה שרואים זה את זה להיות נחשבים יחד. והמקור למה שהתירו להתפלל כזה הוא מדברי השו"ע (סי' קצה סעי' א) לענין צירוף לזימון, שכתב וז"ל, שתי חבורות שאוכלות בבית אחד או בשני בתים אם מקצתן רואים אלו את אלו מצטרפות לזימון, עכ"ל. ועי' בביה"ל (סי' נה סעי' יג ד"ה ולחוף) שהביא מהרשב"א שיש לדמות צירוף מנין לדין צירוף לזימון^א.

אמנם אין דין זה פשוט, דהנה כבר העיר הביה"ל (שם) שגם הרשב"א לא כתב כן אלא בדרך אפשר. ועוד, דעי' בביה"ל (סי' קצה סעי' א ד"ה שתי) בדין צירוף לזימון, שהביא כמה שיטות דלא מהני צירוף לזימון אלא כשיש כבר ב' חבורות בפנ"ע החייבין לזימון שיכולין לצרפם יחד, אבל לא מהני רואים זה את זה לצרפם יחד להתחייב לזימון, ולפ"ז כ"ש שאין יכולין לצרף מנין יחד ע"י רואים, וכל הנידון אינו אלא להשיטות דמהני רואים זה את זה כדי להתחייב לזימון, לשיטתם אפשר דמהני גם כדי להצטרף להיות ציבור אחד לתפלה. ועי' במ"ב (סי' נה ס"ק נב ובשעה"צ ס"ק נג), שהביא מהגר"א דאין לדמות צירוף מנין לצירוף זימון וממילא לא מהני צירוף של רואים זה את זה^ב, וציין גם לדברי החיי אדם (כלל ל ס"א) שכתב כן^ג. ועי' בכף החיים (שם ס"ק ע) שהביא השיטות בזה ומסיק להחמיר. ועי' בערוך השלחן (שם סעי' כ) שכתב דאין להקל דנחשב צירוף למנין אלא כשיש כבר ט', ואין צריך לצרף אלא אחד ע"י רואים. נמצא לפ"ז שיש מקום גדול לומר דלא מהני צירוף ע"י בני אדם שכל אחד עומד על המרפסת בפני עצמו אף כשרואים זה את זה.

ובאמת יש להעיר עוד, דעי' במ"ב (סי' נה ס"ק נז) שכתב דבמקום הדחק אפשר שיש להקל, ומשמע דאפי' במקום הדחק אינו פשוט להקל בזה^ד. אמנם נראה שהמ"ב מייירי באופן שהוא שעת הדחק של פעם אחת, שבכה"ג הוא רק אפשר שיש להקל, דיתכן דאין כדאי ליכנס להשאלה לענין תפלה אחת. אמנם במצב דידן שהוא לזמן ארוך, וגם שהוא נידון אם כל העיר לא יתפלל במנין, בכה"ג נחשב שעת הדחק גדול, וי"ל דגם המ"ב היה מודה דיש להקל דנחשב צירוף ע"י שרואים זה את זה.

^א וכן נקטו הפרי"ח (סי' נה) והפמ"ג (שם) דלכתחילה יש לסמוך על צירוף למנין ע"י שרואים זה את זה.

^ב ולכאורה הטעם הוא כנ"ל משום דלענין צירוף למנין צריך בי עשרה כדי שתהא שכינתא שריא ביניהם, ולא מהני צירוף להיות נחשב עשרה יחד, ורק לענין זימון הוא דסגי ברואים, דאין צריך אלא שיהא נחשב אכילה יחד.

^ג ועי' שביאר דמש"כ השו"ע (סי' נה סעי' יד) דמהני אם מראה פניו מהעזרה, היינו שגם מכניס גופו, אבל לא סגי בראיית פנים לחוד. וכן הביא המחזיק ברכה מעוד כמה פוסקים שביארו כן.

^ד ועי' במ"ב (סי' מח וס"ק נב) דמבואר דיש להקל אף בלי שעת הדחק, ואין כאן מקום להאריך.

ועי' בשע"ת (סי' נה ס"ק טו) שהביא מהחיד"א (ספר מחזיק ברכה ס"ק יא) באופן שלא היו יכולין לאסוף הציבור יחד למנין מחמת עיפוש אויר, והביא השיטות בזה אם יכולין לצרף ע"י שרואים זה את זה, וסיים דבכה"ג שלא יתבטלו מ' יום מלומר קדיש וקדושה יש לסמוך על המקילין. ובמצב שלנו שהוא יותר ממ' יום, ודאי אפשר לסמוך על המקילין.

אמנם מאחר שדין זה אינו אלא קולא שמקילין בשעת הדחק, לכן באופן שאפשר לעשרה בני אדם לירד מן המרפסות ולעמוד יחד על הארץ, ודאי צריכים לעשות כן, שע"ז הם מצטרפים יחד לכו"ע. ובמקום שיכולים לעשות כן, מחוייבים להתפלל בחוץ כיון שיש לזה דין צירוף גמור^ה. אבל במקום שאי אפשר לעשות כן, וצריכים לסמוך על הקולא שמצטרפים אף שעומדים ברשויות חלוקות, מי שקשה לו להתפלל על המרפסת, ומרגיש שיתפלל ביותר כוונה ביחידות, אינו מחוייב¹ להתפלל במנין באופן זה².

ועוד, שבאופן שיש עוד פקפוקים וכמו שיתבאר, אין להקל לעשות מנין ע"י צירוף כזה, מאחר שעיקר דין זה אינו אלא קולא במקום הדחק. ועוד, כיון שכל ההיתר הוא רק משום שעת הדחק לכן כל מה שאפשר למעט בהשאלה צריכין לעשות כן. ולכאורה אין צריכין למעט בהשאלה אלא לענין חזרת הש"ץ כיון שיש בו חומר של ספק ברכה לבטלה שנסמך על לאו דלא תשא, אמנם לענין קדיש וקדושה אין צריכין לחוש, דאף שאין יכולין לאומרם בלא צירוף מנין כיון שהם דברים שבקדושה, מ"מ אין בהם נידון של ברכה לבטלה, וכן לענין עניית ברכו כתב בשו"ת האלף לך שלמה (סי' כח), דאף שמזכיר השם מ"מ אינו נידון של ברכה לבטלה³. ונראה דה"ה לענין קריאת התורה אין צריכין לחוש, ואף שמברכין ברכת התורה מ"מ אין בה חשש של ספק ברכה לבטלה. דהנה עי' בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ב סי' יח) שדן לענין מקום שלא היה להם מנין אלא ע"י צירוף קטן, וכתב דרוב ראשונים ס"ל שאינו מצטרף ולכן אין להקל אלא בשעת הדחק [וכגון שיסגרו הביהכ"נ בלא זה], וכתב דאין להקל בזה אלא בשביל קדיש וקדושה שהוא רק איסור דרבנן, ולא חשש ברכה לבטלה. והוסיף דקריאת התורה ג"כ אינה אלא מדרבנן, שהברכות כיון שאינם על המצוה ממש אלא לכבוד התורה, אין להחשיבם לבטלה ממש שיהיה איסור דאורייתא, אף אם אין מצטרף לקריאת התורה, וכיון שהיא מדרבנן יש לסמוך על דעת

^ה וגם כשיש עשרה העומדים יחד על הארץ והוא עומד על המרפסת, לרוב הפוסקים הוא מצטרף עמהם אף כשעומד על המרפסת כיון שהוא רואה אותם ואין הפסק ביניהם, ועי' מ"ב (סי' נה ס"ק נב וס"ק נח) מה שכתב בזה. ועי' להלן (סעי' יב) מש"כ דיש פוסקים דס"ל דלאחר שיש עשרה יחד שוב יכולים להצטרף עמהם אף באופן שיש הפסק, ולשיטתם בודאי בכה"ג מצטרף עמהם. ויעשה שאלת חכם אם הוא מחוייב בכה"ג לצאת להתפלל בחוץ, אף כשיותר ניחא ליה להתפלל בביתו

¹ ואף שאין מחוייב להתפלל בחוץ, מ"מ יש לדון איזה מהם עדיף, ולכאורה י"ל דתלוי בכל אחד כפי דרגת כוונתו כשהוא מתפלל ביחידות יותר מאילו מתפלל בחוץ.

² אמנם מ"מ באופן שיש ט' שרוצים להתפלל והוא העשירי, בודאי יש לו לצאת ולהתפלל עמהם, והחסד שעושה עם הטי' שיוכלו להתפלל במנין, יפעל שתתקבל תפלתו יותר מאילו יתפלל בכונה יתירה ביחידות. וכל זה באופן שאינו יכול לכיון משום שמוטרד כשמתפלל בחוץ, וכגון מחמת הקור, אבל אם מכיון יותר כשמתפלל ביחידות משום שיכול להתפלל במתינות יותר ולכוין פירוש המילות בכל תיבה, יוכל לעשות כן גם כשמתפלל בחוץ שיתחיל קודם להציבור כפי הזמן שצריך לזה.

³ ואף שהביא המ"ב (סי' נה ס"ק סב) מהחיי אדם להחמיר לגבי ברכו יותר מבקדיש וקדושה, וכן מבואר במ"ב (סי' קלה ס"ק כא), מ"מ נראה דלכו"ע אין בו אותו חומר של ברכה לבטלה.

המעטים ולצרף הקטן לתשעה גדולים, ע"ש. ולפי דבריו גם לענין נידון דידן יש לסמוך להקל לענין קריאת התורה.

ועיקר השאלה בזה הוא לענין חזרת הש"ץ שיש בה חשש ברכה לבטלה אם אינו נחשב צירוף למנין. ויש עצה למעט בהשאלה, שבתפלת שחרית יתנה הש"ץ דאם לדינא יש כאן ציבור שתעלה לחזרת הש"ץ, ואם לאו היא תפלת נדבה^ט. אמנם ע"י שו"ע (סי' קז סעי' ד) וביה"ל (שם סעי' א ד"ה אם בשם החי"א) דאין סומכין להתפלל בתנאי נדבה אלא בשעת הדחק, ובאמת במנחה יש עצה פשוטה להתפלל 'הויכע' שמו"ע, ואין צריכים לסמוך להתפלל בתנאי תפילת נדבה. אמנם הרבה בני אדם אין רוצים לעשות כן, דיש ענין להתפלל חזרת הש"ץ כרגיל כדי שיכולים לענות אמן, ועוד שמבואר ע"פ קבלה שחזרת הש"ץ חשובה יותר מעיקר השמו"ע, וגם להשומעים יש מעלה זו דנחשב כאילו הם מתפללים. ולכן אם רוצים לעשות כן יכולים להתנות בנדבה גם בתפלת מנחה.

ב. עצות לתפלות בשבת

והנה בשבת אין יכולין לסמוך על תנאי נדבה, כיון שאין יכולין להתפלל בנדבה [כמבואר בשו"ע (סי' קז סעי' א)]. ובאמת לענין מוסף יש עצה להתפלל 'הויכע' שמו"ע כמו שכתבנו לענין מנחה. אמנם אין זה עצה לענין שחרית, דאם יגמרו הציבור עד אחר גאל ישראל ויתחיל הש"ץ שמו"ע ויגיע לקדושה, והציבור יענו קדושה, בכה"ג יש הפסק להציבור בין גאולה לתפלה, בשהיית זמן וגם בעניית אמן וקדושה^ז.

ומ"מ יש לדון שגם בשחרית יש עצה למעט בהשאלה^ח, דהנה ע"י בשו"ת אג"מ (או"ח ח"ב סי' יח) לענין צירוף קטן, שכתב דטוב שהש"ץ לא יתפלל בלחש, אלא יחכה בשירה חדשה עד אחר שיגמרו העם תפלה בלחש ויתחיל בקול רם, ובזה יוצא ידי חובתו, דהא מה שמתפלל הש"ץ בלחש הוא רק כדי להסדיר את תפלתו, שאין זה חיוב כ"כ, ובפרט כשמתפלל מן הסדור. ולכן אין לסמוך בזה על דעת

^ט וכעין מש"כ המ"ב (סי' קכד ס"ק יט).

^ז ואף שכתב המ"ב (סי' קיא ס"ק ט), שיש להקל לענין סמיכת גאולה לתפלה במקום עניית קדושה בשבת, כיון שאינו עת צרה, אפשר דהתם הוא רק בלא הפסק שהיית זמן, אבל כאן מלבד עניית אמן וקדושה יש ג"כ הפסק שהיית זמן. ועוד שלא הקיל אלא באופן שהוא עונה עמהם כדי שלא להפסיד קדושה, אבל הכא הוא עושה כן משום שרוצה להחמיר משום חשש ספק ברכה, ולא מצינו שהקיל משום זה. ועוד דמבואר שם בביה"ל (ד"ה וטוב) דמה שהקיל אינו אלא בצירוף די"א דקדושה אינו הפסק, אבל לכתחילה בודאי ראוי לסמוך גאולה לתפלה. ולכן אין ראוי לעשות כן.

^ח ויש שהמציאו עצה אחרת, דהנה ע"י ברמ"א (סי' קכד סעי' ב) שכתב דאם הוא שעת הדחק כגון שירא שיעבור זמן התפלה, יוכל להתפלל מיד בקול רם והציבור מתפללין עמו מלה במלה, ועי"ז הציבור יכולים לענות לקדושה, ע"ש, וי"ל דה"ה שיש לעשות כן במקום שעושים מנין ע"י צירוף של רואים זה את זה. אמנם נראה דאין ראוי לעשות כן, דלא מיבעיא למה שהביא הביה"ל (ד"ה בלחש) מהרבה אחרונים דצריך שיגמור הש"ץ כל התפלה בקול, והציבור יאמרו כל התפלה מלה במלה, דבודאי קשה מאד לכוין כונה הראויה כשצריך לדקדק שיתפלל עם הש"ץ מלה במלה, אלא גם להמקילין (שם) דסגי בגי' ברכות הראשונות, נראה דג"כ קשה לכוין כונה הראויה באופן זה, ונמצא דיצא שכרו בהפסדו.

המעטים, דלהסוברים דאינו מצטרף אם יתפלל בלחש יהיה זה ברכה לבטלה מה שמחזיר התפלה, ולכן לא יתפלל בלחש אלא בקול רם לבד, ע"ש². ויכולים לעשות עצה זו גם בנידון דידן.

אמנם נראה דאף דיכולים לעשות עצה זו גם בנידון דידן, מ"מ אין להוכיח מדברי האג"מ שבנדון דידן יש הכרח לעשות כן. דהנה מלבד שכתב רק שטוב לעשות כן, ולא שצריך לעשות כן, בלא"ה יש לחלק, דלענין קטן כמעט כל הפוסקים ס"ל דאינו מצטרף ואפילו בדיעבד, ורק מיעוט פוסקים מקילין, ואף להמקילין הוא רק בדיעבד, ולכן י"ל דרק בזה ס"ל דטוב להחמיר. אמנם לענין צירוף ע"י שרואים זא"ז, אף שהדבר תלוי במח' יש הרבה פוסקים דס"ל דמהני לכתחילה, וכמבואר בפר"ח ופמ"ג ועוד, וגם המ"ב הביא כמה פעמים דיש שס"ל להקל בזה³, ולכן אף דלכתחילה יש לחוש להפוסקים דלא מהני, מ"מ י"ל דגם האג"מ לא היה מושה זה לצירוף קטן, ושפיר יש להקל בחזרת הש"ץ.

ג. צירוף לעשרה כשיש הפסק רחוב

הנה יש לדון כשהמרפסות הן מב' צידי הרחוב, אם הרחוב מפסיק ביניהן, שהרי מאחר שהמקור לדין זה הוא בהלכות זימון, אין להקל יותר משם, וע"ש (סי' קצה סעי' א) שכתב השו"ע וז"ל, ויש מי שאומר שאם רה"ר מפסקת בין שני הבתים אינם מצטרפין בשום ענין, ע"כ⁴. וכן הכריעו הפוסקים לענין זימון, וכ"ש לענין צירוף למנין. וע"י בפמ"ג (סי' נה א"א ס"ק יב), שצ"ל לדון זה המבואר בהל' זימון גם לענין צירוף למנין. וע"י בט"ז (סי' קצה ס"ק ב) שכתב דלשון רה"ר הוא לאו דוקא, ואפי' שביל היחיד מפסיק, והביאו המ"ב (שם ס"ק ז). ולפ"ז אף שאין להרחוב דין רה"ר של סי' רבוא וט"ז אמה, ג"כ הוי הפסק דלא גרע משביל היחיד שמפסיק.

וע"י בשו"ת משנת שכיר (סי' יג) שדן לענין צירוף מנין לקידוש לבנה, וכתב דצריך ליזהר שלא יפסיק שביל ביניהם. וע"י בשו"ת מנחת יצחק (ח"ב סי' מד) לענין צירוף למנין כשעשרה עומדים בשדה, שכתב דצריך ליזהר שלא יהא שביל מפסיק, דאז אין צירוף למנין כלל.

וגדול אחד שליט"א כתב בתשובה לחדש דדין הנ"ל הוא רק כשעומדים על הקרקע, דבזה רה"ר מפסקת ביניהם, אבל אם עומדים ע"ג מרפסת למעלה מ"י, אין רה"ר מפסקת כיון שאינה תופסת למעלה מ"י. ולכאורה כוונתו גם לענין שביל, דההפסק הוא משום שהוא מקום הילוך, ואין ההילוך למעלה מ"י. ויש לדון בסברא זו, דאף שאין הילוך למעלה מ"י, מ"מ בעינן צירוף בין הרשויות, ואם יש הפסק למטה בארץ זה מעכב חיבורן גם למעלה. וגם אותו גדול שליט"א עצמו כתב דיש לדון בסברא

² וזהו דומה למש"כ המחבר (סי' קכד סעי' א) לעשות כשהש"ץ נכנס לביהכ"נ באמצע התפלה בלחש, והוא צריך לירד לפני התיבה, שמתפלל בקול רם לציבור ואינו צריך לחזור ולהתפלל בלחש.

³ וע"ל (הע' ד) שכתבנו דגם יש סתירות משמעות דבריו אם קולא זו נאמרה רק בשעת הדחק או דיש להקל בכל אופן.

⁴ ואף שהובא בלשון י"א, מ"מ כתב הכף החיים דאינו משום שיש מי שחולק אלא דכן הוא דרך המחבר שאם לא מצא כן אלא בראשון אחד כותב בלשון י"א, אף שאין מי שחולק. וע"י בסמוך מה שהעתקנו מסידור היעב"ץ (פרק המזמן סי' ח) דאין דין זה לכו"ע.

זו, רק דיש להקל כיון שהוא שעת הדחק. אמנם כיון דההיתר לצרף עשרה למנין באופן זה אינו דבר פשוט כמו שכתבנו, קשה להוסיף קולות עליו, ונראה שאין להקל לצרף הציבור כשיש הפסק שביל ביניהם.

ונראה דשביל מפסיק דוקא כשאנו מיוחד להשתמשות הבתים, אבל אם הבתים בנויים בצורת ח' וכדומה, ויש מגרש חניה (parking lot) באמצעם, אינו נחשב שביל המפסיק כיון שהוא מיוחד לשימוש הבתים, ודומה לחצר ומבוי שעשוי להשתמשות הבתים ואינן מפסיקין ביניהם.

ד. הפסק רחוב מבוי סתום (dead end / cul de sac)

הנה לפום ריהטא היה נראה דכשיש רחוב מבוי סתום (dead end / cul de sac) המפסיק ביניהם, דנחשב הפסק אפי' אם סוגרין אותו כדי שישחקו הילדים שם, כיון שהוא רחוב של העיר ורשות לכל העולם. אמנם יש לדון בזה שהרי אין רחוב זה הולך ממקום למקום, ונמצא שמשתמשים שם רק עבור בתים אלו. ובאמת עיקר הדין דרה"ר ושביל מפסיק לענין צירוף נלמד מהא דמצינו (פאה פ"ב מ"א) דשביל מפסיק לענין פאה, ועי' בספר חשוקי חמד (שם) שדן אם שביל מפסיק בבית הקברות, וכתב שי"ל דדין זה דשביל מפסיק דהוא רק באופן שהשביל נעשה כדי לילך ממקום למקום, אבל שביל בתוך הבית הקברות אינו נחשב שביל מפסיק כיון שלא נעשה אלא לילך בתוך בית הקברות, וסיים בצ"ע. ועי' בשו"ת תשובות והנהגות (ח"א סי' קסד) שכתב כע"ז לענין אלו שעושים מנין באוירון (airplane), דאין המעבר (aisle) נחשב הפסק כיון שלא נעשה לילך ממקום למקום¹⁰.

ונראה דאף שאין סברא זו מוכרחת מ"מ יש לסמוך עליה להקל בנידון דידן. דהנה עי' סידור היעב"ץ (פרק המזמן סי' ח), שכתב דעיקר דין רה"ר מפסיק הוא ספק ואינו לכו"ע. ועוד, דמ"ש הט"ז (הני"ל) דהדין דרה"ר מפסיק הוא לאו דוקא וגם שביל מפסיק, באמת עי' במגן גיבורים (סי' קצה שם) שחולק עליו דאין מפסיק אלא רה"ר ממש. ועוד, דבאמת יש לדון על מה שכתב הפמ"ג (הני"ל) דכמו דשביל מפסיק לענין צירוף לזימון ה"ה דמפסיק לענין מנין, דהנה עי' בבאר היטב (סי' קצה ס"ק ב) שציין לעיין בספר הלכות קטנות (ח"ב סי' קמח) שהקשה על הא דרה"ר מפסיק לענין זימון מהא דמצינו בגמ' מכות (דף ו:): לענין עדים דמצטרפים ע"י שרואים זה את זה אף כשיש רה"ר באמצע. והרבה תירוצים נאמרו לבאר החילוק בין צירוף זימון לצירוף עדים. ויש מתרצים דלענין זימון צריך אכילה יחד, ובהפסק רה"ר לא נחשב אכילה יחד, אבל בעדות אין צריך רק צירוף לעדות אחת ובזה סגי כששניהם רואים, דנחשבת עדות אחת. ולפ"ז י"ל דצירוף דתפלה דומה לצירוף עדים, דאין צריכים שיהיו יחד, רק שיש עשרה המתפללים בבת אחת, ואין לדמות צירוף תפלה לצירוף זימון. ומאחר שיש כמה צדדים להקל שעכ"פ אין שביל מפסיק לענין תפלה, נראה דבמקום שיש סברא לומר שאין הרחוב נחשב שביל כלל בודאי יש להקל, ולכן במבוי סתום (dead end / cul de sac) יש להקל בצירוף סברא הנ"ל, דאינו נחשב שביל כיון שאין משתמשים בו לילך ממקום למקום.

¹⁰ ובלא"ה להקל בזה, שהרי הם נמצאים תחת גג אחד ובתוך חדר אחד, ושפיר הם מצטרפים.

אמנם שכיח שאף במבוי סתום יש מעבר (pathway) המחברו לרחוב אחר, ודרך הולכי רגל להשתמש בו להגיע לרחובות אחרים, ובכה"ג המעבר נחשב שביל העשוי להרבים ולא שייך סברא הנ"ל, ומפסיק לענין צירוף תפלה.

ה. צירוף כשאין כל העשרה רואים זה את זה

הנה בדין רואים זה את זה מבואר בהלכות זימון (סי' קצה סעי' א) שאין צריכים שכל העשרה רואים זה את זה, וכשיש חבורה של ה' בצד זה וחבורה של ה' בצד אחר, ומקצת מכל חבורה רואים מקצת מחבורה האחרת, נקרא רואים זה את זה. ולכן ה"ה לענין צירוף עשרה למנין [לפי הפוסקים דמקילין], דאם נמצאים ה' על מרפסת אחת וה' על מרפסת שניה, אין צריכים שכל העשרה יראו זה את זה, וסגי במקצתם רואים זה את זה^{טו}. אמנם כשיש עשרה מרפסות זו אחר זו, וכל אחד רואה את חבירו, אבל אין אחד רואה כל העשרה, יש לדון אם סגי גם בזה או דנחשב כמו גרירה לגרירה. ונראה דדין זה מבואר מהא דכתב השו"ע (סי' קצה סעי' ב) אכלו מקצתן בבית ומקצתן חוץ לבית, אם המברך יושב על מפתן הבית, הוא מצרפן. וכתב המג"א (שם ס"ק ג) הטעם דכיון שהוא רואה אלו ואלו, הוי כמו הדין שמקצתן רואים זה את זה. וביאר השו"ע הרב (שם סעי' ג) דכיון שהוא מוציא אלו ואלו, נחשב כאילו הוא חלק מכל חבורה וחבורה, ושוב יש מקצתן רואים זה את זה, כיון שהוא חלק מחבורה האחת ורואה חבורה שניה, וגם הוא חלק מחבורה שניה ורואה חבורה האחרת, ע"ש. ומבואר דמהני דוקא משום שהוא המברך שנחשב חלק מכל חבורה, אבל אם אינו המברך לא מהני מה שחבורה אחת רואה אותו והוא רואה חבורה שניה, והיינו כנ"ל דזהו כמו גרירה לגרירה, וכן מבואר בדברי השעה"צ (שם ס"ק ו) שכתב דדין זה הוא דוקא כשהמברך יושב על המפתן ולא כשאדם אחר יושב שם. נמצא דלא מהני בציור הנ"ל שאחד רואה השני, והשני רואה השלישי וכו'.

והנה כתב השו"ע (סי' נה סעי' טו) אם מקצתן בפנים ומקצתן בחוץ וש"ץ תוך הפתח הוא מצרפן, והמקור לזה מהרא"ש, וביאר הב"י דדין זה הוא כמו מה שמצינו לענין זימון דהמברך נחשב חלק של כל חבורה ולכן מצרפן, וגם בזה הש"ץ מוציא הציבור, ולכן נחשב כחלק של כל חבורה כדי לצרפן. ולפי"ז לכאורה היה אפשר לומר אם עכ"פ רואים את הש"ץ, אין צריכים שהעומדים על המרפסות יראו זה את זה, כיון שהש"ץ יכול לראות כולם והם יכולים לראותו, ונחשב הש"ץ חלק של כל חבורה וחבורה. וכן ראיתי יש שכתבו שיש לדמות דין זה לש"ץ שעומד על המפתן, והוא בכלל הדין דרואים זה את זה,

^{טו} והיינו דבאופן שכל אחד מהעשרה עומד לעצמו צריכים שכל העשרה רואים זה את זה, והא דאמרי' דסגי במקצת רואים זה את זה, היינו כשמקצת מהעשרה כבר עומדים יחד במקום אחד, שכבר יש להם צירוף לעצמם והם נחשבים חבורה אחת, ואז כשרוצים להצטרף עם האחרים, אין צריכים שכל בני החבורה רואים האחרים וסגי כשמקצתם רואים האחרים.

שהרי מבואר דיש דין צירוף חדש ע"י הש"ץ, וסבירא להו דאף באופן שאין כל העשרה יכולים לראות זה את זה, יש לסמוך על מה שרואים את הש"ץ.¹⁹

אמנם נראה דאין הכרח להקל בדין זה דשייך צירוף ע"י הש"ץ אף שאין כל הציבור רואים זה את זה, והטעם לזה דלא מצינו שמועיל הש"ץ רק באופן שאינו עומד ברשות אחרת מהציבור, אבל אם הוא עומד על מרפסת שלו, או שהציבור עומדים על מרפסות שלהם והש"ץ עומד על הארץ, לא מצינו דמצטרפים על ידו. דהנה השו"ע (סי' נה סעי' טו) כתב הדין שהש"ץ מצרפם באופן שהוא עומד על הפתח, ומשמע דרק בכה"ג יש מעלה להש"ץ כיון שאינו ברשות בפ"ע. וכן הסביר המ"ב (שם סי' נד) דאם יש ציבור בחצר גדולה והש"ץ בחצר קטנה דאינו יכול להיות ש"ץ להם כיון שהוא מופלג רשות מהם. ואף שכתב המ"ב (שם) דאם כולם רואים זה את זה מהני, היינו באופן שאין צריכים צירוף ע"י הש"ץ, דכל הציבור וגם הש"ץ רואים זה את זה, דצירוף זה מהני גם כשהם ברשויות אחרות, אבל מ"מ לא מהני צירוף ע"י הש"ץ, דאין לו הכח של ש"ץ כשהוא מופלג רשות. ונמצא דלענין נידון דידן כשהציבור עומדים על מרפסות אינו מבואר דשייך צירוף למנין ע"י הש"ץ, כיון שהם עומדים ברשות חלוקה מהש"ץ, ואינם מצטרפים אלא כשיש עשרה הרואים זה את זה, וע"י הערה²⁰.

ולפי"ז אם יש שורה של מרפסות שאין כל אחד יכול לראות את חבירו, לא מהני להעמיד הש"ץ על הארץ שלפני המרפסות באופן שכולם יכולים לראותו, וכולם צריכים לירד מהמרפסות כדי שלא להיות ברשות אחרות.

ו. כשאין רואים זה את זה בפועל רק שאפשר שיראו זא"ז

יש לדון בדין רואים זה את זה, אם בעיני שיראו זה את זה בפועל או דסגי במה שאפשר להם לראות זא"ז אם ירצו, וכגון שכולם מתפללים לצד מזרח, דבכה"ג אינם רואים זה את זה אבל בידם לראות זא"ז אם יסבבו גופם לצד אחר.

והנה בהלכות זימון כתב האשל אברהם (בוטשאטש, תניינא סי' קצה) די"ל דאין צריכים שיהיו רואים זא"ז בפועל, וכיון שאפשר להם לראות זה את זה מצטרפין, וגם י"ל דאף אם באופן שהוא יושב אינו יכול לראות, אם יכול לסבב ראשו ולראות מהני. ומשמע מדבריו דאם צריך להפוך גופו לא מהני, ודוקא אם אפשר לו לראות ע"י שיסבב ראשו נחשב שיכול לראות.

¹⁹ ומ"מ אין דין זה מוסכם, שהרשב"ש (שו"ת סי' לו, ציין בחי' רעק"א סי' קצה ס"ק א) ס"ל דמפתן הבית יש בו מעלה שהוא מקום המחבר בין ב' הבתים, ולכן כשעומד הש"ץ באמצע החצר ליכא מעלה זו.

²⁰ ונראה דלא רק דאין הכרח לזה, אלא מבואר מדברי המ"ב דלא מהני בכה"ג, דהנה המ"ב מייירי אף באופן שהש"ץ יכול לראות כל הציבור, שהרי ע"ש (סי' נב) שכתב דמה שהש"ץ יכול לצרף אותם הוא משום דמראה להם פנים, וכמו שביאר דבזה נכלל בדין של רואים זה את זה. ועכ"ז הקשה המ"ב (סי' נד) למה לא מהני דין זה כשהציבור בחצר גדולה והש"ץ בחצר קטנה, וע"כ דכוונתו לומר שיהני ע"י שהש"ץ מראה להם פנים, ואפ"ה כתב לתרץ דלא מהני כיון שהש"ץ מופלג רשות. ומבואר להדיא דהיכא שהש"ץ מופלג רשות לא מהני צירוף על ידו אף שהש"ץ רואה כל הציבור, וע"כ דמה שכתב דגם בכה"ג מהני רואים, היינו רק כשכולם רואים זה את זה, ואינם צריכים לצירוף של הש"ץ.

ובהגהות ר' מאיר אריק על האשל אברהם כתב, דדין זה דביכול לנטות ראשו נחשב רואים הוא חידוש, וסתומת הפוסקים הוא דצריך רואים ממש. אמנם הביא ראה לזה מהשו"ע הרב (סי' קצה סעי' ג), שכתב דכשהמברך יושב על מפתן הבית מהני כיון שיכול לראות אלו ואלו בהפיכת פניו מכאן ולכאן. והיינו דאע"ג דכשיושב על הפתח פניו נוטה לצד זה או לצד זה, מהני משום שיכול להפוך פניו לשני הצדדים, ומשמע דסגי במה שיכול להפוך פניו, וגם משמע דאינו נכלל בדין זה אלא כשאין צריך רק להפוך פניו, אבל אם צריך להפוך גופו אינו נחשב יכול לראות.

וראיתי בספר כיצד מזמנים (עמ' קסד) שהביא מהרבה פוסקים דלא מהני כשיכול להפוך פניו, וכתב דלכתחילה צריך להחמיר שיהיו רואים זה את זה ממש. וכן מבואר גם בספר אור שמח (הל' ברכות פ"ה) שכתב וז"ל, נראה פשוט דאף אם ג' אנשים יושבין כל אחד בפני עצמו ואחד אינו רואה חבירו היינו זה הופך פניו לכאן וזה לכאן, בכל זה אם שמש ביניהם הוא מצרפן, ע"כ. ומבואר דאף אם רק מהפך פניו אינו נחשב רואים זה את זה, אע"ג שאפשר לו להפוך פניו כדי לראותו. ולפי"ז ודאי יש להחמיר לענין צירוף מנין, וכמו שכתבנו דעיקר דין צירוף למנין ע"י שרואים זה את זה תלוי במח'. ועי' בהערה מה שיש לצדד להקל בזה^ט. עכ"פ לכתחילה ראוי לסדר המנין באופן שרואים זה את זה בפועל.

אמנם אין צריכים לראות זה את זה בכל משך שעת התפלה, שהרי מצינו דשייך צירוף למנין אף שבשעת התפלה סוגרים עיניהם², וע"כ דסגי במה שמתחלה רואים זה את זה, ועי"ז נקבע צירוף

^ט ויש לדון בזה, דהנה איתא בשו"ע (סי' קעח סעי' א) לענין שינוי מקום, דכל שיש שינוי מקום [בדבר שאינו טעון ברכה במקומו] חייב לברך מחדש. ושי' המג"א (שם סי' ק) ועוד היא דזהו דוקא בשינוי מקומו אינו רואה מקומו הראשון. ומשמע דאינו צריך לראות מקומו ממש, וסגי במה שיכול לראותו, דהנה עי' בביה"ל (שם ד"ה לפתח) שהביא קושיית הפמ"ג מהא שכתב בשו"ע דאם יצא לפתח ביתו צריך לחזור ולברך, והרי בכה"ג עדיין יכול לראות מקומו. וכתב בהב"ל, דיש לתרץ דילמא מיירי כשהפתח נעול. ולכאורה עיקר הקושיא צ"ב, שהרי כשיוצא מהבית פניו נוטים לחוץ ולא לפנים, ולכן אף שיכול לסבב עצמו ולראות מקומו בפנים, מ"מ בזמן שיוצא לחוץ אינו רואה מקומו בפנים. ומקושית הפמ"ג ומהא דלא תירץ כן הביה"ל רק כתב דילמא דמיירי כשהפתח נעול, משמע דאף שיכול לסבב עצמו כדי לראות בפנים נחשב עדיין כרואה את מקומו. וכן מצינו לענין שינוי מקום בהלכות קידוש במקום סעודה, דקי"ל דאם רואה מקומו נחשב עדיין כמקום אחד, ובשש"כ (פרק נד הע' כב) הביא מהגרש"ז אויערבאך זצ"ל דאם עומד אצל החלון ואחוריו כלפי החלון, כיון שיכול לסבב ולראות נחשב כרואה מקומו.

ובפשוטו יש מקום לחלק, דהתם היתה לו קביעות מקום מתחלה והנידון הוא אם עדיין מחובר למקומו הראשון או ששינה ממקומו, ולענין זה סגי כל שעדיין יש לו איזה שייכות למקומו הראשון, ואם יכול לראות מקומו אינו נחשב שניתק עצמו ממקומו. אמנם לענין זימון וצירוף מנין, הנידון הוא אם מתחילה נחשב שיש כאן קביעות של צירוף יחד, ובזה שפיר י"ל דבעינן ראייה ממש כדי לעשות החיבור.

אכן עי' בב"י (סי' רעג) שכתב דהמקור דלא נחשב שינוי מקום הוא מההוא דזימון, ומבואר דס"ל דיש לשניהם גדר אחד, ולפי"ז אם לענין שינוי מקום מהני מה שרואה מקומו שעדיין נחשב מחובר לאותו מקום, ה"ה לענין צירוף זימון מהני מה שרואה מקומו. אולם אין דין זה מפורש בהב"ל, רק שי לדייק כן כנ"ל, וכן הגרש"ז אויערבאך זצ"ל לא הביא ראיה לדבריו, וכתב כן מסברא, ונמצא שאינו דבר פשוט.

² והיינו דלפי השיטות הנ"ל דצריך להיות רואים ממש, ולא מהני מה שאפשר לראות, א"כ היאך יש צירוף בשעת שמו"ע והא ודאי סוגרים עיניהם בשעה שמתפללים, וע"כ דסגי במה שכבר הצטרפו יחד להיות ציבור אחת.

יחד^{כא}. ולכן אף שבשמו"ע הכל פונים למזרח, מ"מ בשאר התפלה ראוי שיסבבו גופם כדי שיהא במצב של רואים זה את זה לפרקים.

ז. אם צריך שכל חבורה רואה חבורה האחרת

והנה לפי הנתבאר (לעיל סעי' ה) דלא סגי כשרק ראויים לראות זה את זה, יש לדון אם צריכים שכל אחד רואה את חברו, או דסגי כשאחד רואה את חברו אף שאין חברו רואה אותו, וכגון באופן שיש ב' מרפסות שיש בכל אחת חמשה אנשים, ומרפסת אחת לצד מזרח והשניה לצד מערב, וכשכולם פונים לצד מזרח רק אלו שעומדין לצד מערב יכולין לראות אלו שבצד מזרח, ואלו שבמזרח אינם יכולים לראות אלו שבמערב. ויש לדון בדין רואים זה את זה אם צריך שבי החבורות רואים כל אחת את חברתה, או דסגי כשחבורה אחת רואה את השניה^{כב}. ועיי' ברש"ש (מכות דף ו:). שכתב דסגי לענין צירוף זימון באחד שרואה חברו אף שאין חברו רואה אותו. וכן הובא בשיעורי הגרי"ש אלישיב זצ"ל (ברכות דף ג.) דאין צריך שיהיו אלו רואין את אלו וגם אלו רואין את אלו, ומצטרפים אף אם חבורה אחת מפנה את הגב לחבורה השניה^{כג}. וכן דקדק בספר זכרון מאיר (עמ' תצז) מדברי הריטב"א (הל' ברכות פ"ז אות טו) דסגי אם רק חבורה אחת רואה האחרת. ולפ"ז ה"ה לענין צירוף המרפסות, סגי כשאלו העומדין על מרפסת האחת רואים אלו שעל מרפסת השניה, אף שאלו שעל מרפסת השניה אינם רואים לאלו העומדין על מרפסת האחת.

ח. צירוף כשיש הפסק אשפה ביניהם

יש לדון כשיש פח אשפה (garbage can / dumpster) בין המרפסות אם הוא מעכב הדין צירוף ביניהם, דהנה כתב השו"ע (סי' נה סעי' כ) לענין עניית קדיש וקדושה וז"ל, היו עשרה במקום אחד ואומרים קדיש וקדושה אפילו מי שאינו עמהם יכול לענות ויש אומרים שצריך שלא יהא מפסיק טינוף או עבודת כוכבים, עכ"ל. ולפ"ז נראה דאם אינו מצטרף לציבור שמתפללים, כ"ש שאי אפשר לעשות צירוף של

^{כא} ואף שכתב הרמ"א (שם סעי' ג) דאם יצאו מקצתן לאחר שהתחילו להתפלל יוצר לא יתחיל הש"ץ להתפלל התפלה, ע"ש, ומבואר דנחשב ענין אחר וכמש"כ הגר"א, היינו רק התם שאין שם עוד עשרה, ואין יכולים להתחיל ענין חדש אלא אם יש שם עשרה, אבל הכא מאחר שכבר נקבע התורת ציבור ע"י שהצטרפו יחד מתחילה שוב לא פקע מהם התורת ציבור, ונמצא שעדיין יש שם עשרה גם בשעת השמו"ע.

^{כב} ועיי' בערוך לנר (מכות דף ו:). שהוכיח מהריטב"א דצריך שיהיו שניהם רואים זה את זה, אבל כתב דאינו מוכח. וכן נראה מבואר מהשו"ע הרב (סי' קצה סעי' ג), שכתב דכשהמברך יושב על מפתן הבית מהני כיון שיכול לראות אלו ואלו בהפיכת פניו מכאן ולכאן. ואי סגי שחבורה אחת רואה את השניה, א"כ למה הצריך שיכול להפוך פניו לכאן ולכאן, יהא סגי אף שיכול לראות רק חבורה אחת. דהנה הא דהמני המברך לצרף אותם, הוא ע"י מה שעומד על המפתן והם צריכים לו כדי להוציאם, ובזה נחשב חלק מכל חבורה, ומה שצריך לראותם אינו אלא דמאחר שכבר נחשב חלק מכל חבורה מהני מה שהוא רואה חבורה האחרת, דנחשב שמקצת מחבורה האחת רואה חבורה האחרת. וא"כ למה צריך שהוא יכול לראות ב' החבורות, דכיון שבא להוציאם הרי נחשב חלק מכל חבורה, וא"כ כשהוא רואה חבורה האחרת נמצא שאחד מחבורה הראשונה רואה חבורה השניה, ולמה צריך שיכול לראות גם חבורה הראשונה, וע"כ דס"ל דצריך שכל אחת מב' החבורות רואים זו את זו.

^{כג} ועיי' להלן (סעי' ו) מש"כ לדון אם סגי במה שיכול להפך גופו שיהא נחשב רואים זה את זה, ומבואר דנקט הגרי"ש אלישיב זצ"ל דלא מהני, ולכן אם מפנה את הגב לחבורה האחרת לא נחשב רואים זה את זה.

עשרה מתחלה כשיש הפסק אשפה ביניהם. אמנם באמת השו"ע מיירי לענין צואה הנמצא בחוץ שמפסקת, אבל כשיש פח אשפה אף אם נמצא בתוכו צואה הרי הצואה מכוסה, והפח אשפה עצמו אין לו דין צואה באופן דליכא ריח^{כז}. ואף שלפעמים יתכן להיות שק שיש בו חיתול (diaper) שאינו בתוך הפח אשפה מ"מ אינו דבר המפסיק, דגוף השק לא נעשה גרף של רעי מחמת מה שבתוכו.

ובספר אפיקי מגינים כתב דאף אם יש בית הכסא ביניהם אינו מפסיק כיון יש שם מחיצות. ובאמת אף דיש נידון אם מותר להתפלל נגד מחיצות בית הכסא, יש להקל אם מתפלל באופן שמחיצות הבית הן מחיצות הבית הכסא, כיון דמחיצות שלנו לעולם הן כפולות, ומחיצה החיצונה אינה נחשבת מחיצת בית הכסא.

ט. אם יכול הש"ץ להשתמש במיקרופון

יש לדון אם יכול הש"ץ להתפלל ע"י מיקרופון במקום שיש מרחק גדול בין הבתים. והנה במק"א ביארנו דמיקרופון אינו נחשב קול האדם עצמו, ואינו אלא קול שנתחדש מכח העלעקטריק שדומה ממש לקול המדבר, ולכן פשוט שאין להוציא אחרים כשקולו נשמע רק על ידי מיקרופון. ומ"מ בדברים שאינו בא להוציא אחרים יכול להשתמש במיקרופון, וכגון להשמיע להציבור סוף הפיסקא ותחילת הפיסקא וכדומה, וכן להשמיע להם לענות אמן בסוף ברוך שאמר וישתבח^{כח}, ודוקא כשבא להוציא הציבור כגון בחזרת הש"ץ, ובדברים שצריכים שהציבור שומעים כגון בקדיש וברכו, אין להשתמש במיקרופון.

י. אמירת מעין שבע בליל שבת

הנה לענין אמירת ברכת מעין שבע בליל שבת, כמה גדולי הפוסקים ס"ל דלא מהני מה שיש מנין קבוע לחוד, ולא תיקנו לאומרה אלא בבית הכנסת, ולכן אף אם עשו איזה מעשה שיהא מקום קבוע לתפלה, כיון דלא נחשב בית הכנסת אין לברך לשיטתם. ועי' במ"ב (סי' רס"ט) ד"א דדוקא במקום שיש ס"ת אומרים ברכת מעין שבע. ונראה דאף אם לא בעינן ס"ת^{כט} ובית הכנסת וסגי במקום קבוע לחוד, ג"כ אין לאומרה בכה"ג כיון דלא נחשב קביעות של כולם יחד, דאף דנחשב צירוף לגבי האנשים, מ"מ כל מרפסת עומדת בפני עצמה ואינו נחשב שכולם מתקבצים במקום אחד. ועוד, אפילו אם מתפללים כולם בהחצר ויש להם צירוף, מ"מ אין לאומרה כיון דבעינן קביעות של הציבור להתפלל בכל שבוע, ואם מתפלל בבית הכנסת רק פעם אחת אין אומרים ברכת מעין שבע, ובמצב שלנו אינו נחשב קביעות

^{כז} ואין דין גרף של רעי אלא כשנבלע הרעי בתוך המחיצות כגון שנעשה מחרס, אבל דבר שנעשה ממתכות או פלאסטיק אין לו דין גרף של רעי כיון שאינו נבלע בתוך המחיצות.

^{כח} ואין זה תלוי במה שדנו הפוסקים אם יכולים לענות על הטלפון, דהתם אינו עומד במקום של המברך, אבל בכה"ג שהציבור עומדים שם, לא גרע מאנשי אלכסנדריא שהיו יכולים לענות אמן אף שלא שמעו להברכה, כיון שהיו עומדים במקום של המברך וידעו מתי גמר הברכה.

^{כט} וכמבואר בשו"ת אג"מ (ח"ד סי' סט) ושו"ת מנחת יצחק (ח"י סי' כא) שכתבו דס"ת לאו דוקא.

להתפלל בכל שבוע כן, שמצפים שנוכל לחזור להתפלל בהבית הכנסת, ולכן אין ליכנס לחשש של ברכה לבטלה.

ועי' בשו"ת בית דוד (סי' תקלז) בציוור הדומה שהיתה מגיפה בעיר, וכולם ברחו להשדות ולכפרים הקטנים, ודן אם לומר ברכת מעין שבע באותם מקומות, וכתב כמה טעמים שאין לאומרה ושלא ליכנס לחשש ברכה לבטלה, והטעמים שלו שייכים גם בנידון דידן.

יא. סידור העליות לקריאת התורה

יש לדון היאך לסדר העליות לקריאת התורה כיון שאין יכולין ליכנס למרפסת של חבירו. ויש להקדים דבזמן הגמ' מתחילה בירך העולה ראשון ברכה ראשונה והעולה האחרון בירך ברכה אחרונה, ומ"מ קראו בתורה ג' קרואים באמצע השבוע וז' קרואים בשבת, והעולים האמצעים עלו וקראו ולא ברכו. ומבואר דאף שלא ברכו חלקו הקריאה בין ג' או ז' קרואים^{כז}, ואין העיקר במה שכולם מברכים^{כח}. אלא שאח"כ תיקנו שיברכו כולם שתי ברכות משום הנכנסים והיוצאים שאינם יודעים שיש ברכה בתחלה ובסוף. ומבואר בטור (סי' קמג) שאם רק אחד מהציבור יודע לקרות בתורה, הוא קורא מעט ומפסיק ויושב וקורא מעט ומפסיק ויושב, כדי לחלקה לז' קרואים. וסיים הטור, דעכשיו שכל הז' קרואים מברכים אין צריך להפסיק ולישב, דסגי במה שמברך ז' פעמים, וכן הוא בשו"ע (שם סעי' ה). וכתב המ"ב (ס"ק לג) שלדעת הרמ"א שנוהגים שאחד קורא, ואפילו ע"ה שאינם יודעים לקרות עולים ומברכים אין דין זה נוגע.

אמנם בהמצב שאנו נמצאים שאי אפשר לקרות ז' קרואים, נמצא שהדין הוא כמו שהביא הטור שהבעל קורא עצמו עולה ז' פעמים, ויעשה כמש"כ שיפסיק בין העליות ע"י שיברך על כל עליה^{כט}. ובכה"ג שהבעל קורא עולה לכל העליות, מבואר ברמ"א (סי' רפב סעי' ה) שלא יעשו עליה נוספת בשביל מפטיר, אלא העליה השביעית עולה בשביל מפטיר כיון דקיי"ל מפטיר עולה למנין ז'. ועיי' במ"ב (ס"ק כט) שהקדיש יאמר אחר קריאת הפטרה וברכותיה.

^{כז} וכמבואר בגמ' מגילה (דף כג.) "שבעה כנגד מי", ע"ש.

^{כח} ודנו האחרונים אם האמצעים יוצאים הברכה ע"י שומע כעונה, או שאינם צריכים ברכה כלל, וסגי במה שיש ברכה בתחילה ובסוף.

^{כט} והנה יש שנתנו עצה שיעלו אחרים העומדים במרפסות אחרות, דלא גרע מסומא שמבואר ברמ"א (סי' קלט סעי' ג) שהמנהג לקרות לסומא ועם הארץ אף שאינם יכולים לקרות. ובאמת יש הרבה שדנו בזה דאפשר לחלק דהתם הסומא וע"ה עומד אצל הס"ת כשמברך עליו, משא"כ בזה שאינם עומדים אצל הס"ת. אמנם בלא"ה נראה שאין לעשות כן, דהנה עי' בביה"ל (סי' קמא סעי' ב ד"ה לבטלה) שכתב דהמנהג להקל בסומא ועם הארץ הוא רק משום שאם לא יקראו מעולם איכא כיסופא טובא, ואתי לאינצויי, ולכן כתב דבמקום שאין סברא זו אין להקל. ולפי"ז ה"ה בנידון דידן דלא שייך סברא זו אין להקל. ואף שהמ"ב (סי' קמג ס"ק לג) עצמו כתב דדין זה שהבעל קורא יעלה לכל הז' עליות אינו נוגע לפי מה שכתב הרמ"א דאנו קוראים אפילו לע"ה, ולדין לעולם צריך לקרות ז' קרואים ויברכו והשי"ץ יוציאם בקריאתו ומבואר דעדיף לעלות לסומא משהבעל קורא עולה לכולם, מ"מ מאחר שמבואר בביה"ל הני"ל דאין להקל לעלות לסומא אלא כשצריך לזה משום כיסופא, ואינו מוכח דזה נכלל בדין סומא כיון שעומד במקום אחר, מסתברא שאין לסמוך על זה, ואין להעלות אחרים העומדים במרפסות אחרות.

והנה באופן שיש להבעל קורא בנים או אחים, לפום ריהטא היה אפשר לומר דעדיף טפי שהבעל קורא עצמו יעלה לכל הז' עליות, ולא יחלקן לבניו או לאחיו, דאף שיתכן לומר דהא דאין קורין לב' אחים זה אחר זה הוא משום עין הרע [כמבואר בשו"ע (סי' קמא סעי' ו)], ובכה"ג הכל מבינים שאין עצה אחרת ולא יתנו בהם עין הרע, מ"מ יתכן דגם בכה"ג שייך עין הרע כשרואים שכולם עולים זה אחר זה, ואין כדאי לומר סברות בעין הרע כשאין הדבר ברור, ולכן עדיף לעשות כעיקר הדין הנ"ל שהבעל קורא עולה לכולן. אמנם מצאתי בשו"ת נשאל לדוד (סי' ה) שדן לענין כפר שהיה מניין מצומצם, וכתב למעשה דאף שלכתחילה אין ליתן לאחים זה אחר זה, מ"מ אין דנין אפשר משאי אפשר, ואין עין הרע כשהכל מבינים למה קורין אותם זה אחר זה, ולכן כתב דיש לקרות האחים זה אחר זה. ומבואר דלא ס"ל שיש לעשות כדרך שכתבו הטור והשו"ע הנ"ל, שהבעל קורא יעלה לכל הז' עליות. ועי' בשו"ת מהר"ם שיק (סי' סא) שהביא מהב"ח (סי' קמג) דדין זה שהבעל קורא יעלה לכל הז' עליות הוא רק כשאין עצה אחרת. ועי' בלבוש (סי' רפב סעי' ה) שכתב דיש חשש ברכה לבטלה^ל כשמברך ברכת התורה פעמיים^{לא}. ולפי"ז נראה דלמעשה עדיף ליתן שני אחים זה אחר זה משהבעל קורא יעלה לכל הז' עליות.

יב. מי ששומע ציבור המתפללים ואינו מצורף עמהם

יש לדון באופן שיש עשרה המתפללים ע"י צירוף מרפסות בצד אחד של הרחוב, אם יתפלל עמהם מי שביתו בצד השני של הרחוב אף שאינו מצטרף עמהם מוחמת הפסק רה"ר. והנה אף שאינו מצטרף עמהם פשוט שיכול לענות קדיש וקדושה, ושפיר יש מעלה להתפלל עמהם. ובאמת גם לענין תפלה בציבור יש לדון שמצטרף, דהנה במ"ב (סי' נה ס"ק נח) מבואר דאף כשיש כבר ציבור המתפללים, אין לה דין תפלה בציבור אלא כשיש לו תורת צירוף באופן דמהני מדין רואים זה את זה, וא"כ בכה"ג שהרחוב מפסיק אינו נחשב תפלה בציבור, אמנם רבים חולקים על המ"ב, דעי' בערה"ש (שם סעי' כג) שכתב דמאחר שיש ציבור המתפלל, כמו שיכול לענות קדיש וקדושה כמו"כ נחשב תפלה בציבור. ובארחות רבינו (ח"ג עמ' רח) הביא כן בשם החזו"א, דנחשב תפלה בציבור אף שלדעת המ"ב אינו כן. ועי' בספר פסקי תשובות (סי' נה ס"ק כז) שהביא מכמה פוסקים דס"ל כן, ואף באופן שאינו רואה הציבור יש לה דין תפלה בציבור, וכן נהגו הרבה גדולים להתפלל בחדר הסמוך להציבור, [דס"ל דמה שאמרו דבתפלה אין מחיצה של ברזל מפסקת, נאמר גם לענין תפלה בציבור]. ולכן אף מי שביתו בצד שני של הרחוב, נכון שיתפלל יחד עם הציבור.

^ל ואף שלעיל (סעי' א) הביאנו מהאג"מ (ח"ב סי' יח) דכשיש ספק לענין הברכות על קריאת התורה שאינו ספק ברכה לבטלה, כיון שאין הברכות על המצוה ממש אלא לכבוד התורה, ע"ש, מ"מ י"ל דזהו רק התם שאינו מברך אלא פעם אחת, ואותם הברכות הם לכבוד התורה, אבל בכה"ג שמברך יותר מפעם אחת, הרי כבר בירך לכבוד התורה, ומה שמברך עוד יש בו ספק ברכה לבטלה.

^{לא} וכן נראה מוכרח ממה שכתב המ"ב (סי' קמג ס"ק לג) דדין זה שהבעל קורא יעלה לכל הז' עליות אינו נוגע לפי מה שכתב הרמ"א דאנו קוראים אפילו לע"ה, וא"כ לדין לעולם צריך לקרות ז' קרואים ויברכו והש"ץ יוציאם בקריאתו. ומבואר דאף שקריאת ע"ה הוא בדיעבד [וכמש"כ הביה"ל (סי' קמא סעי' ב ד"ה לבטלה)] מ"מ שהבעל קורא יעלה לכל הז' עליות הוא יותר בדיעבד, ואין לעשות כן אלא כשא"א באופן אחר.

יג. ישיבה בתחנון כשאין נופלים על פניהם

כתב הרמ"א (סי' קלא סעי' ב) י"א דאין נפילת אפים אלא במקום שיש ארון וס"ת בתוכו, אבל בלא זה אומרים תחנה בלא כיסוי פנים, וכן נוהגין, ע"כ. ולפ"ז כשמתפללים על המרפסת אומרים תחנון בלא נפילת אפים. ויש לדון אם יש ענין לאומרו בישיבה, בכה"ג שאינו נופל על פניו. ועי' בשו"ע (שם) שכתב המחבר נפילת אפים מיושב ולא מעומד, וכתב המ"ב (סי"ק י) דכתב הב"י שהטעם הוא ע"ד הקבלה, ובריב"ש כתב שאין קפידא, וכתבו האחרונים בשעת הדחק נוכל לסמוך על הריב"ש, ע"ש, ומשמע דלכתחילה צריך ליזהר לישב. אמנם י"ל דהשו"ע מייירי רק באופן שנופל על פניו, ואפשר דרק בכה"ג הוא דצריך לישב ע"פ קבלה, אבל כשאינו נופל על פניו אין צריך לישב.

ומצינו שנחלקו בזה, דעי' בבן איש חי (שנה א פרשת תשא אות יג) ובעוד ספרים מחכמי ספרד שכתבו שאין כל אדם ליפול על פניו, ורק אנשי מעשה נופלים על פניהם, ומ"מ כתבו דצריך לישב. וכן נוהגים קהלות הספרדים, דאף שאין נופלים על פניהם מ"מ יושבים. אמנם עי' בא"ר (שם סי"ק ד) ופמ"ג (סי"ק ה) וסידור דה"ח (ה' נפילת אפים סי"ק ה) שכתבו דאין צריך לישב כשאומר תחנון בלא נפילת אפים. ונראה דמאחר שהריב"ש (הנ"ל) חולק על עיקר דין זה שצריך לישב, לכן בכה"ג שאומר תחנון בלי נפילת אפים אין צריך לישב, אבל מ"מ אם ליכא טירחא לישב, מהיות טוב עדיף לאומרו בישיבה לצאת כל הדעות.

ובאמת יש עצה שיכנס לביתו בשעת תחנון, דהנה עי' במ"ב (שם סי"ק יא) שהביא שנחלקו הפוסקים אם יש ליפול על פניו במקום שאין שם ס"ת רק שאר ספרים, ובארחות רבנו (ח"א עמ' סז) הביא שכן נהג בעל הקה"י ליפול על פניו בחדרו על סמך שיש שם ספרים, ולפ"ז יכול ליכנס לחדר הספרים שלו וליפול על פניו. אמנם יש לדון בזה, דהנה עי' בשו"ע (שם סעי' א) שכתב דאין לדבר בין תפלה לנפילת אפים, וכתב המ"ב (סי"ק א) דהיינו כשמפסיק ועוסק בדברים אחרים, ע"כ, ויש לדון אם שינוי מקום נחשב הפסק. ועי' במג"א (סי"ק א) שכתב דמותר להתפלל במקום אחד וליפול במקום אחר, והביאו המ"ב (סי"ק ב), ומשמע דאין הפסק ע"י שינוי מקום. ואף שיתכן לומר דמיירי דב' המקומות הם בחדר אחד, והולך ליפול במקום אחר באותו ביהכ"נ^{כב}, ורק בכה"ג אינו הפסק כיון שהכל נחשב מקום אחד, אבל כשהולך לביתו אפשר דהוי הפסק כיון שהולך למקום אחר לגמרי, מ"מ נראה דמדסתם הדברים דיכול לשנות מקומו, משמע דבכל אופן יכול לעשות כן, ושפיר יכול ליכנס לתוך ביתו וליפול על פניו.

יד. מעלת עשרה ראשונים כשמתפללים בצירוף רואים זא"ז

כתב השו"ע (סי' צ סעי' יד) ישכים אדם לביהכ"נ כדי שימנה עם העשרה הראשונים, ועי' בגמ' ברכות (דף מ:.) דמי שהוא מעשרה הראשונים, אפילו מאה באים אחריו נותנים לו שכר כנגד כולם. ויש לדון אם יש מעלה זו גם כשכל אדם עומד על מרפסת שלו ומצטרפים יחד ע"י שרואים זה את זה, דהנה עי'

^{כב} וע"ש שהביא רא"י מגמ' מגילה (דף כב.) דרב לא נפל על אנפיה כיון דרצפה של אבנים היתה לפניו, וקאמר הגמ' וליזיל לגבי ציבורא ולינפול על אפיה לא בעי למיטרח ציבורא. ומבואר שהיה יכול לילך ממקומו כדי ליפול על פניו במקום אחר. ונמצא דאין הרא"י אלא לענין אם הולך ממקום למקום בתוך הביהכ"נ עצמו, ואין רא"י למי שהולך מחדר לחדר.

במהרש"א (ברכות שם) ובערוך השלחן (שם סעי' יח) ועוד, שביארו הטעם דכל בי עשרה שכינתא שריא וכיון שעל ידו באה השכינה, כדאי הוא לקבל שכר כנגד כל הבאים אחריו, ואפשר דלא שייך זה אלא כשכולם במקום אחד, ולא בכה"ג כיון דבכל מרפסת אין שם עשרה. ונראה דכיון דצריך השראת השכינה לאמירת דברים שבקדושה, ע"כ דגם בכה"ג יש כאן השראת השכינה לכל המרפסות יחד, דאל"כ לא היה מהני צירוף לומר דברים שבקדושה, ולפי"ז שפיר יש מעלה של עשרה ראשונים להביא השכינה גם בכה"ג. וע"ש במחצה"ש (ס"ק כח) שהביא בשם הא"ר (ס"ק יז) והמעדני יו"ט, דגם בעשרה הראשונים כל מי שקדם לחברו נוטל שכר כנגד כולם, ולהנ"ל י"ל גם כשעומדים במרפסות חלוקות, מי שיוצא להתפלל תחילה יש לו שכר כנגד כולם.

טו. סיכום הדינים

- א. עשרה שעומדים כל אחד ברשות לעצמו ורואים זה את זה, נחלקו הפוסקים אם מצטרפים למנין, ובשעת הדחק סומכין להקל. אבל במקום שאפשר לירד מהמרפסות כדי שיהיו עשרה עומדים במקום אחד, צריכים לעשות כן. (סעי' א)
- ב. במקום שעשרה עומדים יחד על הארץ נחשב תפלה בציבור לכו"ע, וצריכים לצאת לחוץ להתפלל עמהם. אבל כשאי אפשר לעשות כן וסומכין להקל דמצטרפים ע"י שרואים זא"ז, אינו מחוייב לצאת לחוץ אם יכול לכיון יותר בביתו מחמת הקור הנמצא בחוץ. (סעי' א)
- ג. לענין חזרת הש"ץ במקום שסומכין על צירוף ע"י רואין יש לחוש להשיטות דאין מצטרפין למנין משום ספק ברכה לבטלה, ולכן בתפלת שחרית יתנה הש"ץ דאם לדינא יש כאן ציבור שתעלה לחזרת הש"ץ, ואם לאו היא תפלת נדבה. ובתפלת מנחה יכולים להתפלל 'הויכע' שמו"ע, ואם רוצים להתפלל חזרת הש"ץ כרגיל, יכולים להתנות כמו בשחרית. (סעי' א)
- ד. בשבת במוסף יש להתפלל 'הויכע' שמו"ע. אבל בשחרית אין יכולים לעשות כן, וגם אין יכולים להתנות בתפלת נדבה, ויכולים לסמוך על השיטות דמהני צירוף למנין. ואם רוצה להחמיר, ימתין הש"ץ בשירה חדשה ולא יתפלל בלחש עם הציבור ויתפלל רק חזרת הש"ץ. (סעי' ב)
- ה. אם יש רחוב בין המרפסות נחשב הפסק וא"א לצרף ב' צדדים של הרחוב למנין, אף כשאין רה"ר, ואפי' כשעומדים על מרפסות שהם למעלה מעשרה. אמנם מגרש חניה (parking lot) לא נחשב הפסק, ויש להקל דגם מבוי סתום (dead end / cul de sac) לא נחשב הפסק. [ואם יש מעבר (pathway) המחבר המבוי סתום לרחוב אחר, ודרך הולכי רגל להשתמש בו להגיע לרחובות אחרים, בכה"ג נחשב הפסק]. (סעי' ג וד)
- ו. צריך שכל העשרה רואים זה את זה, ולא סגי כשאחד רואה השני והשני רואה השלישי כו'. ואם אין כולם רואים זה את זה, אבל כולם רואים הש"ץ, אין הש"ץ מצרפם אלא אם כולם עומדים

ברשות אחת, אבל כשעומדים במרפסות לעצמם, שהוא רשות אחרת מהש"ץ, אינם מצורפים ע"י הש"ץ. (סעי' ה)

ז. אין להקל דנחשב צירוף אלא באופן שכולם רואים זה את זה בפועל, ולא סגי במה שיכולים לסבב גופם כדי לראות חבירו. ולכתחילה נכון להחמיר שגם יכולים לראות זא"ז בלא הפיכת פניהם. ומ"מ אין צריכים לעמוד כך לכל המשך התפלה, ואף שבשמו"ע הכל פונים למזרח, סגי במה שבשאר התפלה הם רואים זה את זה. (סעי' ו)

ח. אין צריכים שכל אחד רואה את חבירו, וסגי כשאחד רואה את חבירו אף שאין חבירו רואה אותו. ולכן באופן שיש ב' מרפסות שיש בכל אחת חמשה אנשים, ומרפסת אחת לצד מזרח והשניה לצד מערב, וכשכולם פונים לצד מזרח רק אלו שבמערב יכולין לראות אלו שבמזרח, והעומדין במזרח אינם יכולים לראות אלו העומדין במערב, סגי בזה. (סעי' ז)

ט. פח אשפה (garbage can / dumpster) אינו נחשב הפסק בין המרפסות, ואפילו אם שק שיש בו חיתול (diaper) מונח בצד הפח אשפה, ג"כ אינו נחשב הפסק. (סעי' ח)

י. מותר להתפלל נגד חדר בית הכסא שבתוך הבית. (סעי' ח)

יא. אין להש"ץ להשתמש במיקרופון בדברים שבא להוציא הציבור, כגון קדיש וחזרת הש"ץ, אבל בדברים שאינו בא להוציא הציבור, כגון להשמיע להציבור סוף הפיסקא ותחילת הפיסקא וכדומה, וכן להשמיע להם לענות אמן בסוף ברוך שאמר וישתבח, יכול להשתמש במיקרופון. (סעי' ט)

יב. אין אומרים ברכת מעין שבע בליל שבת, אפי' כשמתפללים יחד בהחצר, דבמצב שלנו אינו נחשב קביעות להתפלל כן בכל שבוע. (סעי' י)

יג. במצב זה שאין יכולים לחלק העליות לכל הציבור, אם יש להבעל קורא בנים או אחים, יש לחלק העליות ביניהם. ואם לאו, הבעל קורא עצמו יעלה לכל הז' עליות, ויפסיק בין העליות ע"י שיברך על כל עליה. ובכה"ג שעולה לכל הז' עליות, לא יעשו עליה נוספת בשביל מפטיר, אלא עליה שביעית עולה בשביל מפטיר, ויאמר הקדיש אחר קריאת הפטרה וברכותיה. (סעי' יא)

יד. מי שנמצא במקום שיש עשרה המצטרפים יחד ואינו יכול להצטרף עמהם [כגון שנמצא בבידוד (quarantine) שצריך לישאר בביתו, ויש הפסק רחוב בין ביתו להעשרה המצטרפים יחד], ומ"מ יכול לשמוע אותם, יש לו להתפלל עמהם כדי לענות קדיש וקדושה, וגם שיש פוסקים דנחשב בזה תפלה בציבור. (סעי' יב)

טו. כשמתפללים על המרפסת אומרים תחנון בלא נפילת אפים כיון שאין שם ספרים. ובכה"ג אין צריך לישב, אבל מ"מ אם אין טירחא לישב, מהיות טוב עדיף לאומרו בישיבה לצאת כל הדעות.

ואם רוצה יכול ליכנס לביתו בשעת תחנון, ולעשות נפילת אפים בחדר הספרים שלו, ואין זה נחשב הפסק בין שמו"ע לתחנון. (סעי' יג)

טז. גם כשמתפללים ע"י צירוף שכל אחד במרפסת שלו יש מעלת עשרה ראשונים, ומי שיוצא להתפלל תחילה יש לו שכר כנגד כולם. (סעי' יד)

ותפלינו היא שיביא הקב"ה הגאולה שלימה במהרה בימינו ונוכל להתפלל יחד בירושלים, בב"א.

יצא לאור ע"י מכון שיעורי הלכה לזכות רפוי"ש שמעון יוחנן בן רחל בתוך שאר חולי ישראל

תודה להרב יחיאל שראן על סיועו להוצאת שיעורי הרב שליט"א